

УДК 349.6

ВИЗНАЧЕННЯ ТА СКЛАД ЗЕМЕЛЬ ВОДНОГО ФОНДУ УКРАЇНИ

О. М. ДРОВАЛЬ,

здобувач кафедри екологічного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail:droval@ukr.net

Теоретично узагальнено та запропоновано нове вирішення наукового завдання, яке полягає у встановленні особливостей, специфіки та змісту правового режиму земель водного фонду. Виходячи зі змісту теоретичних положень, результатів вивчення сучасних наукових напрацювань, а також аналізу національного законодавства України та зарубіжного досвіду у зазначеній сфері, сформульовано низку висновків, які можуть мати як теоретичне, так і практичне значення. Досліджено передумови виокремлення земель водного фонду як окремої категорії земель, сформульовано доктринальне поняття вказаної категорії земель, їх основне цільове призначення, проаналізовано правове регулювання цих земель в законодавстві України та запропоновано зміни до національного законодавства.

Ключові слова: землі водного фонду; склад земель водного фонду; цільове призначення земель водного фонду; визначення земель водного фонду; прибережні захисні смуги; водоохоронні зони.

Постановка проблеми. В Україні широкомасштабне перетворення природних екосистем, надмірна господарська діяльність у басейнах річок призвела до суттєвого погіршення природних умов формування водного стоку, стану гідрографічної сітки, якісних характеристик водних ресурсів, що мало наслідком втрату самовідновної й самоочищеної здатності водних екосистем. Унаслідок цього сучасні земельно-водні проблеми з регіональних набули загальнодержавного значення, стали одним із головних чинників національної безпеки України.

Аналіз літературних даних. Вибір теми статті визначено актуальністю порушеної у ній проблеми, деякі аспекти якої розглядаються у працях таких представників науки земельного права, як: В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, Ю. О. Вовк, А. П. Гетьман, В. І. Гордєєв, О. В. Донець, І. І. Каракаш,

П. Ф. Кулинич, А. М. Мірошніченко, В. В. Носік, О. М. Погорелова, О. О. Погрібний, А. К. Соколова, А. М. Турубінер, Ю. С. Шемшученко, М. В. Шульга та ін.

Постановка задачі дослідження. Сьогодні у правовій доктрині права України бракує належного загального аналізу правового режиму земель водного фонду. Для розкриття сутності цієї категорії земель та їх ефективного використання зазначене питання стає особливо актуальним. У зв'язку з цим виникає необхідність дослідження законодавства України та наукових поглядів щодо правової регламентації земель водного фонду, з яких необхідно розкрити особливості, специфіку та змісту земель зазначеної категорії.

Мета і завдання дослідження – дослідити особливості правового регулювання земель водного фонду, сформулювати доктринальне поняття вказаної категорії земель, їх основне цільове призначення, структуру та сформулювати низку висновків, які можуть мати як теоретичне, так і практичне значення.

Виклад основного матеріалу. Землі водного фонду відіграють значну соціально-економічну, екологічну й біосферну роль. Заплавні угіддя, як своєрідний тип біогеоценозів і невід'ємний елемент сучасних ландшафтів, через систему потоків енергії в них, що здійснюється під впливом живої речовини та різних природно-антропогенних факторів, впливають на інші типи екосистем і біосферу в цілому. Важливо відзначити низку особливостей земель водного фонду. По-перше, виконуючи свою спеціальну функцію, вони слугують захисним бар'єром водних об'єктів від шкідливої дії зовнішнього середовища як природного, так і антропогенного характеру. По-друге, землі водного фонду призначені для збереження й раціонального використання гідроресурсів, виправдовуючи своє місце в екосистемі. По-третє, ці землі слугують вмістилищем для водних об'єктів, а також зоною водозбору і водокористування. Саме в результаті цих особливостей землі водного фонду утворюють захисний природний (ландшафтний) бар'єр для водних об'єктів.

На нашу думку, землі водного фонду виконують насамперед

природоохоронну функцію, яка проявляється в забезпеченні охорони водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їх водності тощо і впливає безпосередньо з якісних властивостей таких земель. Так, вбирна здатність ґрунту, тобто його властивість обмінно або необмінно вбирати різні тверді, рідкі та газоподібні речовини або збільшувати їх концентрацію на поверхні ґрунтових колоїдів [1] забезпечує і регулює поживний режим ґрунту, сприяє накопиченню багатьох елементів мінерального живлення рослин, регулює реакцію ґрунту, його водно-фізичні властивості. Згідно з висновкам науковців щодо геохімічних функцій ґрунту, він істотно впливає на склад і властивості поверхневих, підземних вод і всю гідросферу Землі. Фільтруючись через ґрунтові шари, вода витягує з них особливий набір хімічних елементів, характерний для ґрунтів водозбірних територій. А оскільки основні господарські показники води (її технологічна та гігієнічна цінність) визначаються змістом і співвідношенням цих елементів, то порушення ґрунтового покриву проявляється також у зміні якості води [2].

Такі висновки підтверджуються в дослідженні С. А. Фадєєва, який вивчав особливості прибережних територій [3]. На думку науковця, прибережні мегаполіси не тільки є основним джерелом надходження нафтопродуктів в шельфову зону, а й головним агентом, винним у забрудненні Світового океану. Наприклад, найвища концентрація важких металів відзначається в прибережних водах, у районах прямого забруднення стічними водами з суші й у внутрішніх водоймах з обмеженою циркуляцією водних мас. Особливість циркуляції вод у прибережній зоні така, що більшість матеріалу надходить з суші відкладається тут і не виноситься у відкритий океан. Таким чином, шельф являє собою техногенний геохімічний бар'єр, тобто зону, де відбувається різке зменшення інтенсивності міграції хімічних елементів і, як наслідок, їх концентрація. Чим ширше цей бар'єр, тим більше осідання поллютантів і їх концентрація. У межах шельфової зони, у свою чергу, можуть виникати макро-, мезо- і мікрогеохімічні бар'єри. За його висновками, прибережний простір можна розцінювати як біохімічний бар'єр з функціями фільтра гігантського

масштабу [3].

Досліджуючи історичний розвиток правового режиму земель водного фонду, ми дійшли висновку, що передумовою виокремлення таких земель в окрему категорію стали два напрями наукових дискусій дореволюційних та радянських правників, а саме: 1) формування та розвиток правових заходів охорони вод та 2) цілісності єдиного земельного фонду, його поділ на частини. Суттєве значення в даному випадку відіграло також формування екосистемного підходу в екологічному праві, яке досліджувалося ще в працях А. К. Соколової та Л. Л. Чаусової. Саме нерозривний зв'язок водного об'єкта з відповідними землями (наприклад, землі зайняті водним об'єктом та землі навколо нього), взаємозалежність їх якісного стану тощо викликали необхідність формування окремої категорії земель – земель водного фонду.

Враховуючи саме водно-земельний характер земель зазначеної категорії, їх визначення, а також порядок використання, вважаємо, що основною їх правового регулювання є Земельний кодекс України 2001 р. (далі – ЗК України) та Водний кодекси України 1995 р. (далі – ВК України) [4-5].

Відповідно до ч. 1 ст. 58 ЗК України, «... до земель водного фонду належать землі, зайняті [4]:

- а) морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами;
- б) прибережними захисними смугами вздовж морів, річок та навколо водойм, крім земель, зайнятих лісами;
- в) гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них;
- г) береговими смугами водних шляхів;
- г) штучно створеними земельними ділянками в межах акваторій морських портів.

Потрібно відмітити, що ст. 4 ВК України майже дублює положення ст. 58 ЗК України, однак в її змісті відсутній такий вид земель, як «штучно створені земельні ділянки в межах акваторій морських портів», а також відсутні

посилання в п.п. «а», «б», щодо виключення з числа земель водного фонду відповідних земель, зайнятих лісами. Крім того, схожою за змістом до наведених статей Земельного та Водного кодексів є ст. 2 ПКМУ «Про затвердження Порядку користування землями водного фонду» 1996 року (далі – Порядок). Разом із тим вона містить певні розбіжності, як із ЗК України (ідентичні до відмінностей ВК України), так із ВК України (до земель водного фонду не включає водосховища, які передбачені ст. 4 ВК України та ст. 58 ЗК України).

Таким чином, на законодавчому рівні ми маємо три нормативно-правові акти що визначають, які саме землі відносяться до земель водного фонду України і, які є різними за своїм змістовним наповненням. Подібну ситуацію вважаємо неприйнятною і пропонуємо уніфікувати національне законодавство шляхом приведення у відповідність зі ст. 58 ЗК України зміст ст. 4 ВК України та ст. 2 ПКМУ «Про затвердження Порядку користування землями водного фонду» 1996 р.

Досліджуючи змістовне наповнення норми ч. 1 ст. 58 ЗК України, вважаємо, що вона викладена з певними законодавчими недоліками. Так, згідно з п. «а» ст. 58 ЗК України до земель водного фонду належать землі, зайняті морями, річками, озерами, водосховищами, іншими водними об'єктами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами.

Однак не зрозуміло, навіщо законодавець наводить перелік об'єктів (море, річка, озеро, водосховища), якщо потім об'єднує все у загальне поняття «водний об'єкт».

Водний об'єкт – це природний або створений штучно елемент довкілля, в якому зосереджуються води (море, річка, озеро, водосховище, ставок, канал, водоносний горизонт) (ст. 1 ВК України). Таким чином, поняття водний об'єкт є всеохоплюючим по відношенню до таких термінів як море, річка, озеро та водосховище, а їх виділення в досліджуваній статті не має додаткового правового навантаження чи специфічного правового регулювання. У зв'язку з чим вважаємо за необхідне викласти наведену норму в новій редакції. Також

потрібно зауважити, що якщо в пункті «а» ст. 58 ЗК України як всеохоплююче вживається поняття «водні об'єкти», то вже в п. «б» ч. 2 вказаної статті та й статей 60–64 ЗК України як всеохоплююче вживається поняття «водойми» – безстічний або із сповільненим стоком поверхневий водний об'єкт. Що ще раз підтверджує неузгодженість чинного законодавства України.

По-друге, необхідно звернути увагу на те, що відповідно до ВК України болота не належать до водних об'єктів, а є надмірно зволоженою земельною ділянкою із застоєм водним режимом і специфічним рослинним покривом (ст. 1 ВК України). Болота – це своєрідні природно-територіальні комплекси, у формуванні яких важливу роль відіграють поверхневі й ґрунтові води. У них специфічні ґрунти, рослинність та мікрокліматичні умови. Болота сприяють живленню рік і озер водою. Так, О. В. Ільїна, досліджуючи питання щодо використання боліт, зазначає, що болота, як і інші природні системи, характеризуються не тільки набором загальних властивостей і ознак, але й певною індивідуальністю, внутрітиповими відмінностями [6]. Разом із тим Модельний водний кодекс для держав-учасників СНД, прийнятий Постановою від 16.11.2006 р. № 27-10 (далі – Модельний кодекс), визначаючи водні об'єкти (поверхневі) як зосередження вод на поверхні суші, у формах її рельєфу, що має межі, обсяг і риси водного режиму і що представляє окремий і значний елемент поверхневих вод: річка, струмок, озеро, водосховище, ставок, болото та інші водні об'єкти в природних або штучних западинах (ст. 1), тим самим відносить болота до водних об'єктів [7]. Подібна неузгодженість правових норм потребує найскорішого вирішення, основою якого повинні стати доктринальні дослідження з означеного питання.

По-третє, поняття такої дефініції як «острів» відсутнє як у ЗК, так і у ВК України. Крім того, низка важливих питань, що стосуються правового регулювання використання островів (у тому числі штучно створених), наразі не знайшли наукового й законодавчого вирішення, що, на нашу думку, підлягає терміновому виправленню.

Крім того, потрібно наголосити, що в доктрині права вже неодноразово

зосереджувалася увага на проблемі відсутності правових норм щодо окреслення правового режиму земельних ділянок, які знаходяться під водами територіального моря України [8]. Між тим потреба в такому визначенні існує. Зокрема, багато спірних питань виникає при використанні акваторій портів тощо. Істотною специфікою правового режиму характеризується континентальний шельф, який, у принципі, також є об'єктом земельного права і має режим земельних ділянок під водоймами [9, с. 170]. Щоправда, ні законодавство, ні правова доктрина поки що континентальний шельф під таким кутом зору здебільшого не розглядають.

До виду земель водного фонду відносять також землі, зайняті прибережними захисними смугами вздовж морів, річок і навколо водойм, крім земель, зайнятих лісами; береговими смугами водних шляхів; виділені під смуги відведення для гідротехнічних та інших водогосподарських споруд і каналів. Вони призначені головним чином для охорони об'єктів від забруднення, засмічення, виснаження та здійснення певної господарської діяльності, пов'язаної з використанням водних об'єктів [10, с. 432]. Особливістю зазначених земель є те, що для них встановлюється особливий режим використання. Розглянемо деякі проблемні питання правового регулювання таких земель.

Так, прибережна захисна смуга – частина водоохоронної зони відповідної ширини вздовж річки, моря, навколо водойм, на якій встановлено більш суворий режим господарської діяльності, ніж на решті території водоохоронної зони (ст. 1 ВК України). За МК України прибережна захисна смуга (прибережна смуга, берегова смуга) – частина території водоохоронної зони водного об'єкта, в тому числі внутрішніх морських вод і територіального моря, яка безпосередньо примикає до акваторії водного об'єкта (берегової лінії) і в межах якої забороняється здійснення господарської та іншої діяльності, за винятком випадків, передбачених національним водним законодавством (ст. 1). А згідно зі ст. 60 ЗК України та ст. 88 ВК України вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм в межах водоохоронних зон виділяються земельні

ділянки під прибережні захисні смуги. Таким чином, різні правові норми виокремлюють в якості прибережних захисних смуг частину водоохоронної території (в межах водоохоронних зон) вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ та інших водойм, в тому числі внутрішніх морських вод і територіального моря. Вважаємо, що з метою уніфікації правових норм з означеного питання потрібно внести зміни до національного законодавства і визначити прибережні захисні смуги як частину території водоохоронної зони водного об'єкта, в тому числі внутрішніх морських вод і територіального моря, яка встановлюється з метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їх водності і безпосередньо примикає до акваторії водного об'єкта (берегової лінії). Прибережні захисні смуги встановлюються на земельних ділянках всіх категорій земель, крім земель морського транспорту.

Для забезпечення експлуатації та захисту від забруднення, пошкодження і руйнування каналів зрошувальних і осушувальних систем, гідротехнічних та гідрометричних споруд, водойм і гребель на берегах річок виділяються земельні ділянки смуг відведення з особливим режимом використання (ст. 64 ЗК України). Земельні ділянки в межах смуг відведення надаються для створення водоохоронних насаджень, берегоукріплювальних та протиерозійних гідротехнічних споруд, будівництва переправ тощо. Відповідно до наказу Державного комітету України у справах містобудування і архітектури «Про затвердження Методики обстеження і паспортизації гідротехнічних споруд систем гідравлічного вилучення та складування промислових відходів» № 252 від 19.12.1995 р., гідротехнічні споруди визначаються як споруди для використання водних ресурсів, а також для боротьби з шкідливим впливом вод: греблі й дамби різного призначення та їхні конструктивні елементи; водоскиди, водоспуски, споруди водовідведення: тунелі, канали, труби, лотки; регуляційні споруди, накопичувачі промислових відходів, ставки, відкриті водозабори, гідромеханічне та механічне обладнання, призначене для нормального функціонування споруд [11].

Крім того, згідно з ч. 2 ст. 58 ЗК України для створення сприятливого режиму водних об'єктів уздовж морів, навколо озер, водосховищ та інших водойм встановлюються водоохоронні зони, розміри яких визначаються за проектами землеустрою. Якщо порівняти ЗК і ВК України в частині викладення правових норм по землям водного фонду, в тому числі їх складу, можна побачити певні неточності та навіть розбіжності. Так, із тексту статей 58–64 ЗК України вбачається, що землями, які сприяють охороні вод, є водоохоронні зони, прибережні захисні смуги, смуги відведення, берегові смуги водних шляхів. Разом із тим такий перелік не співпадає із аналогічним переліком, що містить гл. 18 (статті 85–93) ВК України, оскільки в ньому виокремлено ще один вид земельних ділянок, що призначені для виділення зон санітарної охорони, які встановлюються з метою охорони водних об'єктів у районах забору води для централізованого водопостачання населення, лікувальних і оздоровчих потреб та поділяються на пояси особливого режиму. Потрібно наголосити, що водоохоронні зони та зони санітарної охорони за своїм змістом та призначенням є різноманітними, нащо звертає увагу законодавець (назва гл. 18 ВК України «Користування землями водного фонду. Водоохоронні зони та зони санітарної охорони»). Таким чином, подібна неузгодженість норм водного та земельного законодавства повинна бути усунута. Ми пропонуємо привести у ідентичність норми ЗК до норм ВК України. Хоча логічне буде, якщо всі норми, що стосуються регулювання земельних відносин (у тому числі земель водного фонду), будуть викладені тільки в ЗК України, що позбавить від зайвого дублювання правових норм.

Окремо необхідно торкнутись нововведень у визначенні земель водного фонду, а саме: згідно з п. «г» ст. 58 ЗК України до земель водного фонду відносяться «землі, зайняті штучно створеними земельними ділянками в межах акваторій морських портів». Де акваторія морського порту (портова акваторія) – визначена межами частина водного об'єкта (об'єктів), крім суднового ходу, призначена для безпечного підходу, маневрування, стоянки і відходу суден (ст. 1 ВК України), а акваторія – водний простір, обмежений природними,

штучними або умовними межами (ст. 1 МК України).

Такі зміни було зроблено у зв'язку із прийняттям Закону України «Про морські порти України» та підготовкою проекту Закону України «Про штучно створені земельні ділянки на водних об'єктах в межах акваторії морських портів», продиктовані необхідністю комплексного врегулювання правовідносин, пов'язаних зі створенням та використанням штучних земельних ділянок на водних об'єктах в межах акваторії морських портів, а також закріплення правових та організаційних засад для будівництва на них будівель, споруд та/або їх комплексного освоєння, оформлення відповідних дозвільних документів, визначення правового статусу таких земельних ділянок, цілей та порядку їх утримання та експлуатації. Планується, що відповідні нормативно-правові акти сприятимуть модернізації існуючих та будівництву нових потужностей у морських портах та залученню значних приватних інвестицій. У зв'язку з цим додатково виникає необхідність збільшення території морських портів. Цю проблему будуть вирішувати за рахунок штучно створених земельних ділянок на водних об'єктах та земельних ділянок, які відведені в установленому законодавством порядку для розміщення, обслуговування та будівництва об'єктів портової інфраструктури.

Вважаємо, віднесення вищевказаних земель до ч. 1 ст. 58 ЗК України є некоректним, оскільки цільове призначення штучно створених земельних ділянок в межах акваторій морських портів стосується обслуговування портів, а тому більше відноситься до спеціальної категорії: «землі промисловості, транспорту, зв'язку, енергетики, оборони та іншого призначення».

Згідно із Законом України «Про транспорт» від 10 листопада 1994 р. до земель морського транспорту не належать території, насипані або намиті в акваторії за кошти портів. Із прийняттям Закону України «Про морські порти України» від позитивним для галузі земельного права є визначення поняття штучно створеної земельної ділянки [12-13]. Відповідно до п. 17 ст. 1 зазначеного закону, «штучно створена земельна ділянка – земельна ділянка, створена (намита, насипана, створена із застосуванням інших технологій) в

межах акваторії морського порту». Недоліком є те, що це поняття не відображено в ЗК України. Крім того, враховуючи спрямованість Закону України «Про морські порти України», зазначимо, що до ЗК України потрібно включити як узагальнююче поняття визначення штучно створених земельних ділянок без їх прив'язки до місця створення – меж акваторії морського порту, оскільки за інших обставин воно буде звужувати місце розташування таких ділянок тільки в межах акваторії морського порту. Разом із тим штучно створені земельні ділянки широко використовуються в міській зоні для будівництва будівель, доріг і т.п. У зв'язку із цим пропонуємо усунути ці недоліки шляхом внесення відповідних змін до земельного законодавства України.

Отже, дослідивши норми земельного та водного законодавства в частині визначення земель водного фонду, вважаємо, що сьогоденні поняття таких земель на законодавчому рівні відсутні і фактично розкривається через їх склад. Крім того, ні ЗК, ні ВК України прямо не вказують, у чому полягає цільове призначення цих земель. Тому нами сформульовано наступне доктринальне поняття досліджуваної категорії земель: землі водного фонду – це водопокрите землі (покрите водою більшу частину року), болота, острови, а також землі, призначені для використання, обслуговування та охорони водних об'єктів і водогосподарських споруд (пристроїв), які надаються фізичним і юридичним особам на праві власності, оренди, постійного користування для використання їх за цільовим призначенням.

На нашу думку, класифікацію земель водного фонду можна провести за різними юридичними критеріями, а саме:

1. За походженням: природні земельні ділянки водного фонду; штучно створені земельні ділянки в межах акваторії морських портів.
2. За критерієм розміщення земельної ділянки по відношенню до водного об'єкта: водовкрите землі; землі, що некрите водою, але є прилеглими до водного об'єкта та використовуються для його охорони чи в інших водогосподарських потребах.

3. За метою використання: землі, що використовуються як засіб охорони водного об'єкта (наприклад, прибережна захисна смуга); землі, що використовуються для захисту від забруднення, пошкодження і руйнування каналів зрошувальних і осушувальних систем, споруд тощо (наприклад, смуги відведення); землі, що є просторово-територіальним базисом для розміщення водних об'єктів або певних гідротехнічних споруд та інших об'єктів.

4. За об'єктом розміщення: землі, які розташовуються під водними об'єктами (водокриті землі); землі, зайняті болотами і островами; землі, зайняті гідротехнічними спорудами; землі, зайняті гідрометричними спорудами; землі, зайняті каналами на зрошувальних і осушувальних системах тощо.

Необхідно підкреслити, що землями водного фонду повинні визнаватися лише земельні ділянки, на яких водні об'єкти знаходяться постійно або більшу частину року, на відмінну від земельних ділянок, що заливаються водою під час, наприклад, весняного паводку [9, с. 524]. Головною частиною земель водного фонду є землі, покриті водою. Фактично всі водні об'єкти займають земельні ділянки, на яких вони знаходяться, крім підземних вод і джерел. Також не належать до цих земель і земельні ділянки, на яких розташовані штучні плавальні басейни, системи комунальних і промислових водопроводів тощо [14, с. 330]. Крім того, враховуючи екологізацію земельного законодавства, на нашу думку класифікацію земель України необхідно проводити по їх природним властивостям, а господарське призначення повинно впливати як другорядний фактор. Викладене свідчить, що в доктрині права йде пошук найбільш оптимального розуміння сутності цієї категорії земель.

Отже, на наш погляд, склад земель водного фонду формують землі, зайняті:

а) водними об'єктами, болотами, а також островами, не зайнятими лісами;

б) прибережними захисними смугами вздовж водних об'єктів, крім земель, зайнятих лісами;

в) гідротехнічними, іншими водогосподарськими спорудами та каналами, а також землі, виділені під смуги відведення для них;

г) береговими смугами водних шляхів;

г) штучно створеними земельними ділянками біля водних об'єктів (під водними об'єктами).

У зв'язку з цим пропонуємо внести зміни до чинного земельного та водного законодавств з метою їх уніфікації.

Крім того, слід наголосити, що далеко не всі землі, зайняті водними об'єктами й водогосподарськими спорудами чи іншими об'єктами, відносяться до категорії земель водного фонду. Вони можуть перебувати у складі земель лісового фонду, земель оздоровчого призначення, промисловості, транспорту, зв'язку, оборони та ін. У зв'язку з цим виникає непроста завдання обґрунтованого відмежування земель водного фонду від ряду інших категорій земель, для чого, у свою чергу, потрібне чітке визначення земель названої категорії. Так, на думку А. М. Турубінера, основною ознакою класифікації частин єдиного державного земельного фонду слід визнати цільове (господарське) призначення земель [15, с. 84]. Як уже зазначалось вище, ЗК України не містить прямого роз'яснення, в чому полягає цільове призначення земель водного фонду, що породжує неоднозначне (часто нецільове) використання таких земель.

Із цього приводу М. В. Шульга зазначає, що правовий режим земель залежить від питомої ваги юридично значимих елементів, що складають його основу. При цьому визначальним для правового режиму є основне цільове призначення землі. Тому не може існувати одночасно і в однаковій мірі той і інший правовий режим по відношенню до однієї й тієї ж земельної ділянки. На земельну ділянку повинен розповсюджуватися повністю або переважно який-небудь один правовий режим, хоча не виключається, звісно, розповсюдження на дану ділянку окремих елементів іншого правового режиму. Домінуючим же повинен бути саме той режим, в основі якого – головне цільове призначення земельної ділянки [16].

На нашу думку, при визначенні правового регулювання в таких ситуаціях необхідно враховувати два режими користування, передбачені для тієї чи іншої категорії земель, однак пріоритет віддавати тому режиму користування, який більш сприяє збереженню природного ресурсу. В цьому може допомогти проведення екологічної експертизи перед тим, як визначати конкретний режим користування природним ресурсом.

Таким чином, досліджуючи норми земельного та водного права в частині правового регулювання земель водного фонду та їх відмежування від інших категорій земель, приходимо до висновку, що до земель водного фонду мають бути віднесені всі землі придатні для мети їх використання. Основою такого поділу повинні стати природні якості землі (при розмежуванні із землями сільськогосподарського призначення також повинні враховуватися якісні показники ґрунтів відповідних ділянок), економічна доцільність такого використання та в обов'язковому порядку, екологічні наслідки такого «віднесення» але не адміністративні акти щодо розподілу земель. В останні інформація повинна бути внесена для оперативного користування та проведення низки функцій екологічного управління, як то контролю чи обліку тощо.

Таким чином, землями водного фонду повинні визнаватися: землі під водними об'єктами, болотами та островами; землі, що виконують водоохоронні функції; землі надані для потреб водного господарства, розміщення відповідної виробничої чи обслуговуючої інфраструктури; землі, що використовуються для захисту від забруднення, пошкодження і руйнування каналів зрошувальних і осушувальних систем, споруд тощо.

Висновки. Таким чином, на основі аналізу національного законодавства щодо земель водного фонду, генезису його розвитку можна дійти висновку, що: по-перше, безупинні зміни характеру відносин, щодо використання та охорони земель водного фонду, які мали місце на протязі усього історичного розвитку суспільства, обумовили впровадження та розвиток нормативної регламентації цих суспільних відносин в окремих нормативних актах. Наведе також відіграло

свою роль у процесі виділення окремої категорії земель у сучасному земельному законодавстві України – земель водного фонду; по-друге, розвиток законодавства щодо земель водного фонду був неоднорідним й неоднотимчасним; по-третє, незважаючи на достатню кількість нормативно-правових актів, прийнятих після ухвалення ЗК України 2001 р., сьогодні багато питань щодо використання та охорони земель водного фонду залишається невирішеним, а правове регулювання відносин щодо використання зазначених земель переважно здійснюється на рівні підзаконних актів, що не відповідає вимогам сьогодення. У зв'язку із чим наголошуємо, що правовий режим земель водного фонду не має завершеності в правовій регламентації й потребує удосконалення.

Список літератури:

1. Грунт [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу : <https://uk.wikipedia.org/wiki/>
2. Почва [Електронний ресурс] // Вікіпедія : вільна енциклопедія. – Режим доступу : <https://ru.wikipedia.org/wiki/Почва>.
3. *Фадеев С. А.* Трансформация прибрежных зон в Западной Европе и Европейской России: делимитация и управление : дис. ... канд. геогр. наук : 11.00.02 / Сергей Алексеевич Фадеев ; Ин-т географии РАН ; науч. рук. С. Б. Шлихтер. – Москва, 1998. – 133 с.
4. Земельний кодекс України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III // Відом. Верхов. Ради України. – 2002. – № 3/4. – Ст. 27.
5. Водний кодекс України від 6 черв. 1995 р. № 213/95-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1995. – № 24. – Ст. 189.
6. *Льїна О. В.* Болота Волині: особливості поширення й антропогенні зміни / О. В. Льїна // Наукові праці Українського науково-дослідного гідрометеорологічного інституту. – Київ, 2007. – Вип. 256. – С. 367–372.
7. Модельный Водный кодекс для государств-участников Содружества Независимых Государств [Электронный ресурс] : принят на двадцать седьмом пленар. заседании Межпарламент. Ассамблеи государств-участников СНГ (постановление № 27-10 от 16 ноябр. 2006 г.) // Ca Water Info: Портал знаний о водных ресурсах и экологии Центральной Азии. – Режим доступа : http://www.cawater-info.net/bk/water_law/pdf/model_water_code.pdf.
8. Про державний кордон України : Закон України від 04.11.1991 р. № 1777-XII // Відом. Верхов. Ради України. – 1992. – № 2. – Ст. 5.
9. *Мірошниченко А. М.* Земельне право України : навч. посіб. / А. М. Мірошниченко ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – Київ, 2007. – 432 с.
10. Земельне право : підручник / М-во освіти і науки України, Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого» ; за ред. М. В. Шульги. – Харків : Право, 2013. – 520 с.
11. Методика обстеження і паспортизації гідротехнічних споруд систем гідравлічного вилучення та складування промислових відходів та хвостів [Електронний ресурс] : затв. наказом Держ. ком. України у справах містобудування і архітектури від 19.12.1995 р. № 252 // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0466-95>.
12. Про транспорт : Закон України від 10.11.1994 р. № 232/94-ВР // Відом. Верхов. Ради України. – 1994. – № 51. – Ст. 446.

13. Про морські порти України : Закон України від 17.05.2012 р. № 4709-VI // Відом. Верхов. Ради України. – 2013. – № 7. – Ст. 65.
14. Земельне право України : підручник / за ред. М. В. Шульги. – Київ : Юрінком Інтер, 2004. – 368 с.
15. Турубинер А. М. Право государственной собственности на землю в Советском Союзе / А. М. Турубинер. – Москва : Изд-во МГУ, 1958. – 332 с.
16. Шульга М. В. Вопросы правового регулирования земельных отношений в населенных пунктах УССР / М. В. Шульга // Проблемы социалистической законности : республик. междувед. науч. сб. – Харьков, 1988. – Вып. 22. – С. 114–117.

References:

1. Grunt. WikipediJa. – Retrieved from: <https://uk.wikipedia.org/wiki> [in Russian].
2. Pochva. Retrieved from: <https://ru.wikipedia.org/wiki/Pochva> [in Russian].
3. Fadeev, S.A. (1998). Transformacija prybrezhnyh zon v Zapadnoj Evrope y Evropejskoj Rossyy: delymytacija y upravlenye. Extended abstract of doctor's thesis. Yn-t geografyy RAN. Moscow [in Russian].
4. Zemel'nyj kodeks Ukrai'ny vid 25 zhovt. 2001 No. 2768-III. (2002). Vidom. Verhov. Rady Ukrai'ny, 3/4, article 27 [in Ukrainian].
5. Vodnyj kodeks Ukrai'ny vid 6 cherv. 1995 No. 213/95-VR. (1995). Vidom. Verhov. Rady Ukrai'ny, 24, article 189 [in Ukrainian].
6. Il'ina, O.V. (2007). Bolota Volyni: osoblyvosti poshyrennja j antropogenni. Naukovi praci Ukrai'ns'kogo naukovo-doslidnogo gidrometeorologichnogo instytutu. Kiev, Issue 256, 367–372 [in Ukrainian].
7. Model'nyj Vodnyj kodeks dlja gosudarstv-uchastnykov Sodruzhestva Nezavysymyh Gosudarstv: prynjat na dvadcat' sed'mom plenar. zasedanny Mezhpaplament. Assambley gosudarstv-uchastnykov SNG (postanovlenye No. 27-10 ot 16 nojabr. 2006). Ca Water Info: Portal znanyj o vodnih resursah y ekologyy Central'noj Azyy. (2006). Retrieved from: http://www.cawater-info.net/bk/water_law/pdf/model_water_code.pdf [in Ukrainian].
8. Pro derzhavnyj kordon Ukrai'ny: Zakon Ukrai'ny vid 04.11.1991 No. 1777-XII. (1992). Vidom. Verhov. Rady Ukrai'ny, 2, article 5 [in Ukrainian].
9. Miroschnyenko, A.M. (2007). Zemel'ne pravo Ukrai'ny. Kiev [in Ukrainian].
10. Shul'ga, M.V. (Ed.). (2013). Zemel'ne pravo. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
11. Metodyka obstezhennja i pasportyzacii' gidrotehnychnyh sporud system gidravlichnogo vyluchennja ta skladuvannja promyslovyh vidhodiv ta hvostiv: zatv. nakazom Derzh. kom. Ukrai'ny u spravah mistobuduvannja i arhitektury vid 19.12.1995 No. 252. Verhovna Rada Ukrai'ny: ofic. veb-portal. zakon4.rada.gov.ua. Retrieved from: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0466-95> [in Ukrainian].
12. Pro transport: Zakon Ukrai'ny vid 10.11.1994 No. 232/94-VR. (1994). Vidom. Verhov. Rady Ukrai'ny, 51, article 446 [in Ukrainian].
13. Pro mors'ki porty Ukrai'ny: Zakon Ukrai'ny vid 17.05.2012 No. 4709-VI. (2013). Vidom. Verhov. Rady Ukrai'ny, 7, article 65 [in Ukrainian].
14. Shul'ga, M.V. (Ed.). (2004). Zemel'ne pravo Ukrai'ny. Kiev: Jurinkom Inter [in Ukrainian].
15. Turubynier, A.M. (1958). Pravo gosudarstvennoj sobstvennosti na zemlju v Sovetskom Sojuze. Moscow: Yzd-vo MGU [in Russian].
16. Shul'ga, M.V. (1988). Voprosy pravovogo reguljrovannja zemel'nih otnoshenyj v

naselennih punktah USSR. Problemy sotsyalystycheskoj zakonnosti, Issue 22, 114–117 [in Russian].

Дроваль О. Н. Определение и состав земель водного фонда Украины.

Теоретически обобщено и предложено новое решение научной задачи, которая заключается в установлении особенностей, специфики и содержания правового режима земель водного фонда. Исходя из содержания теоретических положений, результатов изучения современных научных разработок, а также анализа национального законодательства Украины и зарубежного опыта в данной сфере, сформулирован ряд выводов, которые могут иметь как теоретическое, так и практическое значение. Исследованы предпосылки выделения земель водного фонда как отдельной категории земель, сформулированы доктринальное понятие указанной категории земель, их основное целевое назначение, проанализировано правовое регулирование этих земель в законодательстве Украины и предложены изменения в национальное законодательство.

Ключевые слова: земли водного фонда; состав земель водного фонда; целевое назначение земель водного фонда; определение земель водного фонда; прибрежные защитные полосы; водоохранные зоны.

Droval O. M. Definition and composition of the water fund lands of Ukraine.

In theory, generalized and offered a new solution to a scientific problem, which is to establish the characteristics, specificity and content of the legal regime of lands of water fund. Based on the content of theoretical propositions, the results of the study of modern scientific developments, as well as the analysis of the national legislation of Ukraine and international experience in this area, a series of findings that can be both theoretical and practical importance. Abstract background land allocation of water resources as a separate category of land, formulated the doctrinal concept of this category of land, their main purpose, analyzed the legal regulation of these lands to the Ukrainian legislation and proposed changes in the national legislation.

Keywords: water fund land; the composition of the water fund lands; the purpose of the water fund lands; determination of the water fund lands; coastal protection zones; water protection zones.

Надійшла до редколегії 01.06.2016 р.